

PARLAMENTINĖS KONTROLĖS VEIKSNYS INFORMACINIO MECHANIZMO ASPEKTU

DOC. DR. ANDRIUS VAIŠNYS

Vieni iš svarbiausių Lietuvos atstovaujamosios valdžios bruožų, kurie leidžia svarstyti apie išorinį demokratijos užtikrinimą ir apie Seimo darbo efektyvumą, yra parlamentinė kontrolė. Juolab kai opozicijos atstovams tenka didelės galimybės atlikti kontrolės funkcijas.

Aptarkime, kas iš tikrųjų dabar yra „parlamentinės kontrolės“ veiksnys Lietuvoje ne apskritai nacionalinio parlamento ir Vyriausybės santykių ašyje, bet informacijos požiūriu: ar galima apie parlamentinės kontrolės efektyvumą spręsti iš svarstomų temų sąrašo? Ir jei nutiktų, kad bent vieno komiteto skiltyje rinkėjui būtų įmanoma susidaryti tam tikrą nuomonę apie temų reikšmingumą – ar jis atrastų aiškų atsakymą, koks yra parlamentinės kontrolės rezultatas.

„Yra parlamentinės kontrolės *mechanizmai*, kad tokių piktnaudžiavimų nebūtų“, – atsakydamas į klausimą apie Vyriausybės narių ir darbuotojų galimybes būnant partijos nariais piktnaudžiauti padėti savo partijos naudai, mažai žinomą tuo metu, 1990 metais, sąvoką, svarstant Politinių partijų įstatymą pavartojo deputatas Egidijus Jarašiūnas¹. Teisininkas iš karto, kaip matyti iš citatos, nukreipė dėmesį į esą egzistuojančio reiškinio būdus. *Mechanizmai* jau šioje citatoje nuskamba kaip nustatyta „tvarka“, kaip reiškinys ar sistema, nors iš tikrųjų ji dar tik kūrėsi. Ir nežinia, ar ją šiandien galime visiškai aiškiai suprasti.

¹ Deputato E. Jarašiūno pranešimas apie Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymo projekto pataisas ir atsakymai į deputatų klausimus. Diskusijos svarstomu klausimu. Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymo priėmimas. Nutarimo „Dėl Lietuvos politinių partijų įstatymo įgyvendinimo“ priėmimas. Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. rugsėjo 25 d. vakarinio posėdžio stenograma.

Parlamentaras jau prieš 20 metų galėjo naudotis paklausimo teise, paprašyti iš vykdomosios valdžios informacijos apie sprendimus ir jai pasiūlyti rengti tam tikrus sprendimus. 1990 metais labai daug Lietuvos rinkėjų klausėsi įstatymų leidėjų per Lietuvos radiją – ir tai vertintina kaip paveikus *parlamentinės kontrolės mechanizmo* veiksnys. Bet kas nesuabejos, jog tai, apie ką pasakė E. Jarašiūnas, galėjo būti tikra, tarkime, 1992–1996 metais, „absoliučios daugumos“ – ir Seime, ir Vyriausybėje – valdymo laikotarpiu?

Tad 20 metų parlamento istorija ir Vyriausybės kaitos, jos struktūrų ir narių kritikuota veikla atskleidžia tik tai, kokie yra galimi parlamentinės kontrolės *mechanizmai*, bet nesuteikia galimybės pamatyti jų, kaip sistemos, efekto. Suvokdami parlamentinę kontrolę kaip galią prižiūrėti vykdomosios valdžios veiksmus – viena vertus – politikui paklausiant, kas ir kodėl yra ministro daroma; kita vertus – pasiūlant arba paprašant pateikti sprendimus, pastebime atvejų, kai parlamentinis komitetas arba atitinkamo tyrimo komisija negauna išsamios informacijos, kuri būtina įstatymų leidėjui dirbti. Galbūt problema ta, kad nėra dar vieno mechanizmo – informacijai teikti.

Parlamentarai turi interpeliacijos teisę, bet „Vyriausybė turi teisę teikti siūlymą Respublikos Prezidentui paskelbti pirmalaikius Seimo rinkimus, jeigu Seimas pareiškia tiesioginį nepasitikėjimą Vyriausybėje“². Toks galių nustatymas tarsi apdraudžia įstatymų leidžiamąją ir vykdomąją valdžias nuo tariamos klaidos vienai prieš kitą; ieškoti tarpusavio dermės leidžiant teisės aktus verčia ir kita nuostata: „...> įstatymų ar Seimo nutarimų projektams pritariama Vyriausybės darbo reglamento nustatyta tvarka“. Tačiau Vyriausybė, turėdama išsamiai neapibrėžtą galimybę leisti įstatymams reikalingus įgyvendinti teisės aktus, *prireikus* steigti komisijas, darbo grupes, iš tikrųjų ne tik neprivalo už šią veiklą atsiskaityti – ji sukuria sau savarankišką *biurokratijos pasaulį*, kuris gali jaustis autonomiškas, tarnaujamas Ministrui Pirmininkui, neva vykiantis

² Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas. Str. 15. Nauja įstatymo redakcija: Nr. VIII-717, 1998-04-28, Žin., 1998, Nr. 41(1)-1131 (1998-05-01).

jo valią ir neturintis nieko „aukščiau“. Galbūt Ministro Pirmininko (Vyriausybės) kanclerį. Prireikus, ji gali tą *pasaulį* pertvarkyti, bet būtent taip, kaip jai atrodo naudinga. Ir tai, kokią filosofiją perima (tiksliau – kaip ją adaptuoja) Ministro Pirmininko tarnyba, ministerijos, iš tikrųjų lemia, ar parlamentinės kontrolės *mechanizmas* (!) bus veiksnus. Biurokratija, gavusi pavedimą parengti ataskaitą ar kito žanro raštą Seimui, taikosi ne prie nustatyto parlamentinės kontrolės *mechanizmo*, kuris apnuogintų rezultatą. Nes jo tokio nėra. Taikosi tik prie savo, laikinųjų vykdomosios valdžios politikų.

Juk parlamentinė kontrolė yra ne tik Seimo statute, kituose teisės aktuose apibrėžti Seimo narių ir Seimo struktūrų įgaliojimai prižiūrėti Vyriausybę. Tai turėtų būti ir tam tikra politinė filosofija, kurią pirmiausia gali, naudodamasi suteiktomis atitinkamomis sąlygomis (pareigomis), išreikšti opozicija. Antai 2 svarbiems komitetams galintys vadovauti opozicijos atstovai įgyja galios gauti esminę su valstybės lėšomis susijusią informaciją. Ir ne tik: „atliekant parlamentinę kontrolę, išklaudyti ministerijų ir kitų valstybės institucijų informacijas bei pranešimus, kaip vykdomi Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai; savo iniciatyva arba Seimo pavedimu atlikti atskirų problemų parlamentinį tyrimą ir pateikti Seimui savo išvadas; savo iniciatyva arba Seimo pavedimu svarstyti Seimui atskaitingų valstybės institucijų veiklos metų ataskaitas ir pateikti Seimui savo išvadas“³. Štai viena Seimo veiklos efektyvumo sąlygų: kokios ir kaip išvados bus priimtos. Nes būtent tai lemia parlamento įvaizdį. Jeigu parlamentinė kontrolė turėtų stiprų socialinį efektą, atskleidžiant trūkumus ir siūlant jų taisymo būdus, opozicija šypsodamasi rodytų nepriekaištingai sutvarkytus „dantis“. Parlamentas apskritai turi įtaigiausią įrankį – kalbą, kuri gali virsti įvairaus pobūdžio, turinio bei formos pranešimais. Tad kaip atsiskleidžia informacinis parlamentinės kontrolės veiksnys Seimo informacijos sistemoje? Nuoroda **www.lrs.lt** į aptariamą reiškinių rodo, kad egzistuoja samprata. Tačiau jos filosofijos ir informacinės strategijos nematyti.

³ Lietuvos Respublikos Seimo statutas. Str. 49, galiojanti redakcija 2011 m. gegužės 8 d.

Tarp pranešimų spaudai rasti sunku; kai ką tarp jų galima tik interpretuoti kaip parlamentinės kontrolės *mechanizmo* apraišką. Komitetų skiltyse parlamentinė kontrolė yra vienur vos kelių, kitur – keliolikos temų pranešimai. Jų pateikimas skirtingas, nevienodas ir netvarkingas. Net ir minėti 2 komitetai www.lrs.lt skelbia parlamentinės kontrolės dokumentus kaip posėdžių suvestines. Tiesa, Audito komiteto informacija palyginti dalykiškesnė, tačiau ir ji neturi struktūrinės ašies. Kai kurių kitų komitetų „parlamentinė kontrolė“ interpretuojama net kaip pirmininko dalyvavimas užsienio forume; kai kur pranešimai pateikiami ir netaisyklinga valstybine kalba⁴. Taigi apie filosofiją dar, aišku, anksčiau svarstyti. Veikia galima svarstyti apie psichologiją, kai visuomeninę parlamentinės kontrolės reikšmę kartas nuo karto iliustruoja televizijos siužetai, tarkime, apie Audito komiteto išvykas pasižiūrėti, kaip brangiai ir kodėl remontuojama Ministro Pirmininko rezidencija arba dar brangiau statomi Valdovų rūmai. Kita vertus, ir šių dalykų, praėjus laikui, informacinėje sistemoje lengvai nerasi. Juolab kad niekur nėra ir pagrindinio, svarbiausio atsakymo, kuris atskleistų visą parlamentinės kontrolės paskirtį ir Seimo darbo (juolab opozicijos) efektyvumą – koks yra sprendimų rezultatas!

Pabandykime mūsų Seimo informacijos sistemoje rasti paklausimo temas, pavyzdžiui, sveikatos ministrui. Juolab atsakymus. „Parlamentinės kontrolės priemonių paieška“ šiandien dar nesuteikia galimybių rasti paklausimo ar kurio kito *mechanizmo* žanro; gal tik perspektyvoje galima tikėtis. Tačiau, matyt, dar ne šios kadencijos Seime, nors informacijos technologijų pažangos aspektu vertinant tai galėjo būti pamatinė užduotis rūpinantis Seimo informacija ir įvaizdžiu. Priešingai nei, pavyzdžiui, Lenkijos parlamente. Tai būtų didesnės vertės efektas nei eilinis rūmų remontas.

Šiuo kartu tik paminėkime frakcijų vaidmenį. Juk registruotas bet

⁴ Antai: „<...> taikomas akcizo mokestis automobilių degalams yra didesnis negu kaimyninėse šalyse kas taip pat *įtakoją*, ypač pasienio zonose“. Biudžeto ir finansų komitetas, **posėdžio protokolas** 2009-02-04, Nr. 109-P-8.

kurios frakcijos susirašinėjimas su Vyriausybe atskleistų pirmiausia temas ir atitinkamą atsakymą. Jį ir turėtumėme rasti paieškos sistemoje. Žinoma, sensacijų ieškančiai žiniasklaidai atsiskleistų ne vienas ir valdančiosios frakcijos „nesutarimas“ su „savo“ Vyriausybe, tačiau iš tikrųjų tai ir yra skaidrus parlamentinės kontrolės užtikrinimo būdas.

Parlamentinės kontrolės mechanizmo informacinis veiksnys padeda ne tik įvertinti ir suprasti, kaip veikia du – įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių – biurokratijos pasauliai. Jie, šie pasauliai (Seimo ir Vyriausybės), geresnės komunikacijos atveju tiesiog būtų verčiami ieškoti dermės (taip, kaip iš dalies ir dabar įpareigoja Seimo statusas ir Vyriausybės įstatymas). Matyt, šiam efektyvumui paskatinti būtų šiuolaikiškas sprendimas apibrėžti Seimo statute būtent *techninį* parlamentinės kontrolės mechanizmą, nes tai padėtų pasiekti parlamentinės kontrolės socialinio veiksnio, paklojant jam komunikacinį pradą: kaip turi veikti informacinė sistema, kad parlamentinės kontrolės raiška būtų perregiama, lengvai pasiekiamą, patikrinama, suvokiama suinteresuoto rinkėjo (ne tik žurnalisto, politiko ir valdininko).

Skambi frazė dabar užpildoma vizualiais komitetų pirmininkų referatais, *excel* ir *word* lentelėmis. Tačiau dėl to ir gaila kad ir to vieno politiko, kuris gali daug dirbti ir vis jaudintis dėl savo politinės institucijos įvaizdžio, tačiau *mechanizmas* rezultato nereikalauja.

Tik pabandykime įsivaizduoti, kiek per 20 metų pareikšta kritikos, paklausimų, pasiūlymų – ir jei tai būtų susisteminta ir atskleista pagal temas. Ir ties kiekviena tema reikėtų paspausti: „rezultatas“. Štai paspaudi ir randi, kad, pavyzdžiui, dėl 2004 m. siūlymo renovuoti buvusius 1920–1926 metų Seimo rūmus kaip svarbų Lietuvos parlamentarizmui objektą „pareigūnas X nepateikė atsakymo“. Tiesa, nelygu, kaip būtų sukurta informacijos sistema: pagal asmenis, problemas (temas) ar tik pagal... datas.

Juk labai svarbu – parlamentinė kontrolė pagal asmenis.

Prieš 85 metus įvyko III Seimo rinkimai. Nuotraukoje – balsų skaičiavimo komisija Biržuose. Iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo fondo